

Diyanet İşleri Başkanlığı, Cemevleri ve TC'nin Laikliği

Suphi Koray, Eylül 2012

Anayasanın 2. maddesinde “demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti” olarak tarif edilen TC'nin, ne kadar laik, ne kadar demokratik, ne kadar sosyal bir devlet olduğunu 90 yıllık tarihinden uygulamalı olarak görüyoruz. Son olarak Yargıtay Temmuz ayında aldığı “tarihi” kararla, “demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti” olan Cumhuriyetin Alevilere karşı tutumunun çarpıcı bir örneğine daha imza atmış oldu. Bu karara göre cemevleri ibadethane olarak kabul edilemez!

Ankara'da Dernekler Müdürlüğü'nün başvurusuyla, Çankaya Cemevi Yaptırma Derneği hakkında kapatma davası açılmıştı. Kapatmaya gerekçe ise derneğin tüzüğünde cemevlerinin ibadethane olduğunun belirtilmesiydi. İçişleri Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın “Cemevi ve benzeri yerlerin ibadet yeri kapsamında değerlendirilmesine imkân bulunmadığı” yönündeki görüşüne dayanarak, 2008 yılında dernekten tüzüğünü değiştirmesini istemişti. Dernek, tüzükte istenilen değişikliği yapmayınca da hakkında bu dava açılmıştı. Ancak yerel mahkeme derneğin tüzüğünün yasalara ve Anayasaya aykırı olmadığı gerekçesiyle davayı reddetti ve konu Yargıtay'a taşındı. Yargıtay 7. Hukuk Dairesi, “cami ve mescit” dışında bir yerin “ibadethane” olarak kabul edilmesinin mümkün olmadığı gerekçesiyle yerel mahkemenin kararını bozdu.

Yargıtay gerekçeli kararında Anayasaya, tekke ve zaviyelerle türbelerin kapatılmasına dair 1925 tarihli kanuna ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na dair kanuna atıfta bulunuyor. Gerekçeli kararda tekke ve zaviyelerle ilgili kanuna göre sadece cami ve mescitlerin ibadethane olarak kabul edilebileceği belirtiliyor. Yargıtay ayrıca Anayasanın 174. maddesine göre, tekke ve zaviyelerle ilgili kanunun anayasaya aykırı olarak değerlendirilemeyeceğini belirterek, 1925 yılında çıkarılmış bu yasayı Anayasanın üstünde tutuyor. Oysa aynı Anayasada laiklik vurgusu da yapılıyor ve 90. maddeye göre uluslararası mevzuat ulusal mevzuata üstün kılınıyor. Açıktır ki, Yargıtay kararını yasal mevzuata göre almamıştır. Yargıtay, kanaatini devletin Sünni İslam anlayışından yana kullanmıştır. Gerekçeli karar, burjuva yasaların nasıl hazırlandığını ve nasıl yorumlandığını gösteriyor. Yasaların boşlukları ve çelişkileri, egemenlerin lehine yorumlanıyor. Ezkaza bir mahkeme yasaları nispeten daha demokratik yorumlayıp “yanlış” bir karar alırsa, devreye Yargıtay giriyor.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın rolü

Yargıtay'ın kararında adı zikredilen Diyanet İşleri Başkanlığı, üzerinde ayrıntılı durmamızı hak ediyor. Çünkü dava sürecinde Diyanet belirleyici bir rol oynamıştır. İçişleri Bakanlığı ve Yargıtay Diyanet'e başvurarak karar almıştır. Üstelik Diyanet sadece dini konularda açıklamalar yapmıyor. Kürt sorunundan kürtaja kadar birçok dünyevi konuda da açıklamalar yapan Diyanet, kurulduğu günden bu yana egemen sınıfın fikirlerinin topluma zerk edilmesinin önemli araçlarından biri olmuştur. Resmi sitesinde, Diyanet'in “Din hizmetlerinin politikanın dışında ve üstünde tutulması gerçeğinden hareketle 3 Mart 1924 tarihinde” kurulduğu ve yapılan birtakım yasal değişikliklerle birlikte bugünkü yapısına kavuştuğu söyleniyor.

Öncelikle belirtmek gerekiyor ki, tarihin hiçbir döneminde din politikanın dışında tutulmamıştır. Egemenler, egemenliklerini sürdürebilmek için her daim dini politik bir araç olarak kullanmışlardır. Kimi zamanlar farklı inançlar yasaklanmış, kimi zamanlarsa öncesinde bastırılmaya çalışılan dinler resmi din olarak kabul edilmiştir. Örneğin, Roma'nın yasakladığı Hıristiyanlık üç yüzyıl sonra resmi din ilan edilmiştir. İslam ise daha doğuş sürecinde hızla devletleşen bir din olarak gelişmiştir. Dinler bir kere resmi din haline geldiğinde, devlet dini kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmek için çeşitli kurumlar kurmuştur. Kapitalizm öncesi hiçbir devlet, “din cemaatini ilgilendirir” demediği gibi, burjuva devletin tavrı da farklı olmamıştır. Fransa'da burjuvazi, henüz devrimci barutunu yitirmediği yıllarda kiliseye savaş açmıştı. Ancak ne zaman ki

ensesinde emekçi sınıfların devrimci soluğunu hissetti, işte o zaman kiliseye karşı tutumunu da 180 derece değiştirdi.

TC'nin kuruluş süreci ise Fransız devriminden farklı oldu. TC, bir halk devrimi sonucunda değil, tepeden inme bir devrimle kuruldu. Kitleler devrime kendi talepleriyle katılmamışlardı. Kurucu askeri klik, Osmanlı'dan miras aldığı zihniyetle halka rağmen bir devrime önderlik ediyordu. Kemalist önderlik Milli Mücadele yılları boyunca toplumu arkasına almak için dini kullandı.

“I. Meclis'in açılış töreninin nasıl yapılacağı ve tüm yurttaki kutlamaların nasıl yapılması gerektiği bizzat M. Kemal tarafından bir bildiriyle açıklanmıştı. Buna göre, «vatanın istiklali, yüce Hilafet ve Saltanat makamının kurtarılması» görevini yapacak olan Meclis'in açılışı için bilinçli olarak Cuma günü tespit edilmişti. Tüm vekillerle birlikte Cuma namazı kılınarak Kur'an okutulacak ve onun «nurundan feyz alınacak»tı. Ardından «Sakal-ı Şerif» ve «Sancak-ı Şerif» alınarak Meclise gidilecek, Meclis kapısında dualar okunarak kurban kesilecekti. Meclis'in açılacağı güne kadar her ilde hatim indirilecek, «Halifemiz, Padişah efendimizin yüce varlıklarının, şanlı ülkesinin ve bütün tebaasının bir an önce kurtulmaları» için dualar okunacak, vaazlar verilecekti. Tüm bunlar harfiyen yerine getirildi ve yıllar sonra Mustafa Kemal ünlü Nutuk'unda, bu durumu «o günün duygu ve düşüncelerine uymak zorunda kaldıklarıyla» açıkladı.” (Özgür Doğan, *Kemalizmin Altı Oku ve Gerçekler*, MT, Ekim 2007)

Bu zorunluluk ortadan kalkınca, tek parti yönetimi kendi laiklik anlayışını daha baştan topluma dayatmaya girişti. Medreseleri kapatan Kemalist zihniyet, kendi imam-hatip okullarını kurdu. 1924 Anayasasına aykırı olmasına rağmen tarikat ve tekkeler yasaklandı. [*] Vakıf mallarına el konuldu, hilafet kaldırıldı. Bu çerçevede yapılan değişikliklere karşı çıkanlar ise İstiklal Mahkemelerinde yargıldılar. Bazıları idam edildiler. Diyanet, bu süreçte “din hizmetlerinin politikanın dışında ve üstünde tutulması gerçeğinden hareketle” değil, dinin devletin kontrolü altına alınması amacıyla kuruldu. Osmanlı'daki Şeyhülislamlığın mirasçısı olan Diyanet İşleri Reisliği, “tartışmalı” konularda tıpkı bugünkü gibi karar mercii pozisyonundaydı.

Örneğin, ibadet dili konusunda cumhuriyetin ilk yıllarında yürüyen tartışmalarda Diyanet bilirkişi pozisyonundaydı. Nerede Türkçenin, nerede Arapçanın kullanılacağı ayrıntılı bir biçimde tespit ediliyordu: “beş uzmandan kurulan birleşik komisyon, 1926 yılı sonunda, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bir reform taslağı ile 58 örnek hutbe sundu. Başkan Rifat Efendi bunları hatiplere dağıttı ve bunlara ekli olarak yolladığı bildiride, Fatiha ile bundan sonra gelen Kuran ve Hadis metinlerinin Arapça ve Türkçe, öğüt yolunda olanlarınsa (hava kuvvetlerine yardım gibi) sadece Türkçe olarak söylenmesini bildirdi. Bu talimat Aralık 1927'de yürürlüğe girdi.” (Jaeschke'den aktaran Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.164)

Laiklik umdesi, dinle devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak tarif ediliyordu. Oysaki laiklik ekseninde atılan her adım, laikliğin inkârı anlamına geliyordu. Devletin din işlerine karışmaması ne kelime, tersine dine devlet eliyle yeniden şekil veriliyordu. Arapça ibadet, devletin dayatmasıyla Türkçeleştirilmeye çalışıldı. 1930'lu yılların başlarında Türkçe ezan okunmaya başlandı; 1941'de yapılan yasal değişiklikle Arapça ezan okuyanlara para ve hapis cezası getirildi.

Kemalistler, Kemalizmin altı ilkesinden biri olan laikliğin TC'nin köşe taşlarından olduğuyla pek övünürler. Oysaki 1928 yılına kadar Anayasada “devletin dini İslam'dır” ibaresi yer aldı. Laikliğin Anayasada yer alması ise 5 Şubat 1937'de yapılan Anayasa değişikliği ile olmuştur.

Tek parti diktatörlüğünden sonra da “laik” cumhuriyet, dini kontrolü altında tutmak için yasal düzenleme ve uygulamalara devam etmiştir. Ezan tekrar Arapça okunmaya başlanmış, kapatılan imam-hatip liseleri yeniden açılmıştır. Uygulamalar kimi zaman birbirinden farklı gibi gözükse de mantık hep aynı olmuştur. Burjuvazi dönemin ihtiyaç ve çıkarlarına göre dini kullanmıştır. Oysaki laik bir ülkede, din konusu devletin müdahale veya yetki alanına girmez. Dinsel düşünce ve inançlar kişilerin vicdanına bırakılır. İsteyen inanmamakta, isteyen inanmakta ve ibadetini yerine getirmekte serbesttir. Devlet, herhangi bir dine veya inanca maddi destek veya yardımda bulunamayacağı gibi, engel de koyamaz. Cemaatler, dinsel eğitimlerini kendi mali imkânlarıyla, kendi eğitim kurumlarında ve kendi hocalarıyla özgürce yaparlar.

Oysa laik olduğunu iddia eden Türkiye'ye baktığımızda durum tam tersidir. Din, neredeyse her bakımdan devletin kontrolü altındadır. Cemaatlerin ve kişilerin inisiyatifine bırakılması gereken dini eğitim, okullarda zorunlu din dersleri aracılığıyla devlet tarafından veriliyor. Üstelik bu dersler Sünni içeriğe sahiptir. Camiler ve mescitler, ibadethane olarak kabul edilip devlet tarafından finanse edilirken, cemevlerinin ibadethane olduğunu söyleyen dernekler hakkında kapatma kararı veriliyor. Bu uygulamalar, TC'nin laik değil, tersine Sünniliği tüm topluma dayatan bir zihniyete sahip olduğunu gösteriyor.

Meclis'e cemevi yapılması talebi de devletin tekçi ve otoriter zihniyetiyle reddedildi. Cemil Çiçek'in talebe verdiği yazılı cevapta şu ifade yer aldı: “*Diyanet İşleri Başkanlığı'na göre, Alevilik ayrı bir din olmayıp «İslam içi bir oluşum, İslam'ın tarihi süreçte ortaya çıkmış bir zenginliğidir ve İslam dininin ibadet yerleri camilerdir.»*” Böylece Diyanet Aleviliğin ne olup ne olmadığını ben bilirim demiş oluyor.

Diyanet'in varlığı TC'nin laik olmadığını en açık göstergelerinden biridir. Ama Diyanet'in dinsel konularla kendisini sınırlamadığını ve pek çok konuda açıklama yapan bir kurum haline geldiğini yukarıda söylemiştik. Örneğin, geçtiğimiz aylarda oldukça tartışılan kürtaj konusunda Başkan Mehmet Görmez Diyanet'in görüşünü açıklamış ve Erdoğan'ın sözlerine destek çıkmıştı.

Diyanet'in AKP'nin siyasetine desteği Suriye konusunda da devam etti. Tıpkı AKP ile Esad yönetimi arasında olduğu gibi, Diyanet ile Suriye müftüsü arasında da eskiden can ciğer kuzu sarması bir ilişki mevcuttu. Suriye'de Esad yönetiminin günlerinin sayılı olmasının netleşmesinden sonra, Diyanet de AKP'nin Suriye politikasının bir uzantısı olarak, Suriye diyanetiyle ilişkisini kesti. Daha öncesinde yapılmış olan anlaşma ve protokoller iptal edildi. Diyanet ayrıca yaptığı konferanslar ve basın açıklamalarıyla AKP'nin Suriye politikasına dinsel kılıf hazırlıyor. Suriye halkının acılarının son bulması duaları eşliğinde emekçi kitleler askeri müdahaleye psikolojik olarak hazırlanıyor aslında.

Diyanet'in etkinliği arttığı oranda bütçeden aldığı pay da artmaktadır. Bünyesinde 100 bin din görevlisinin bulunduğu kurumun bütçesi 2012 yılında %22 artışla 4 milyar liraya yaklaşmıştır. Bu bütçeyle Diyanet toplam bütçeden birçok bakanlıktan daha fazla pay almıştır. Görünen o ki kurumun bütçesi de, etkinliği de artmaya devam edecek. Nitekim Bülent Arınç, “Gazi Mustafa Kemal Diyanet İşleri Başkanı'nyanından ayırmazdı. Bakmayın siz protokolde 52. sırada olduğuna, inşallah yeni düzenlemeyle Gazi Mustafa Kemal'in verdiği yerde olacak” diyerek bunun sinyali vermiştir.

Sünni İslam anlayışını egemen din anlayışı haline getirmek üzere hareket eden ve siyasi gündeme dair yönlendirmede bulunan Diyanet laik bir düzenle bağdaşamaz. Gerçekten laik bir düzende devlet güdümündeki dini kurumlara yer yoktur. Din kişilerin vicdanına ve cemaatlerin inisiyatifine bırakılmalıdır. Bu yüzden devlet din alanından elini tamamiyle çekmeli, Diyanet İşleri Başkanlığı da dâhil olmak üzere din alanındaki tüm devlet kurumları kapatılmalıdır. Din dersleri devlet okullarından kaldırılmalı, imam-hatip okulları kapatılmalı, buna mukabil cemaatlerin kendi eğitim kurumlarını ve ibadethanelerini kurmalarının önündeki engeller kaldırılmalıdır.

---

[*] 1924 Anayasasının 75. maddesi: “Hiçbir kimse mensup olduğu, din, mezhep, tarikat ve felsefi içtihadından dolayı muaheze edilemez. Asayiş, adabı muaşeretini umumiye ve kavanine mugayir olmamak üzere her türlü ayinler serbesttir.”

Kaynak:

Marksist Tutum dergisi, no: 90, Eylül 2012

[Din ve Siyaset](#)

Kaynak URL: https://marksist.net/suphi_koray/diyanet_isleri_baskanligi_cemevleri_ve_tc_nin_laikligi.htm